

İç Etkenler Açısından Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü

Serhat Erkmen*

Öz

1990'lı yıllarda zaman zaman işbirliği yapan ve bazen de gergin dönemler yaşayan Türkiye ve Iraklı Kürtlerin ilişkileri, 2003'de ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra çalkantılı bir döneme girmiştir. Diyalogun koptuğu ve karşılıklı tehdit algılamasının yükseldiği bir dönemden geçen ilişkiler 2007'nin sonlarından itibaren bir değişim geçirmeye başlamış, 2008'de değişim yavaş ama emin adımlarla ilerlemiştir. 2009'da ise ilişkilerde bir kırılma yaşanmış ve Iraklı Kürtler Türkiye'nin başta enerji olmak üzere en yakın dostu haline gelmeye başlamıştır. Bu çalışma bahsi geçen değişim sürecini, Türkiye'nin iç politikasındaki gelişmeler ile Irak'ta yaşanan olayların kesimi çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Türk dış politikası, Kuzey Irak, PKK, enerji, Kerkük

Giriş

Türkiye'nin Kuzey Irak politikası son yıllarda dış politikadaki dönüşümün en belirgin örneklerinden birisi olmuştur. 2000'lerin başındaki gergin ilişkiler, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren gözle görülür bir biçimde iyileşmiştir. 2010 yılında ise önemli bir kırılma yaşayan ilişkiler, hâlihazırda Türkiye açısından Ortadoğu'daki en stratejik ilişki olmaya doğru yönelmektedir.

Literatürde 1990'lı yıllar boyunca temelde güvenlik sorunu perspektifinden ele alınan Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerin (Sayarı 1992,

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Kırşehir / Türkiye
serhat13@hotmail.com

Aykan 1996, Kirişçi 1996), 2000'li yılların özellikle ilk yarısında da yine bu temelde değerlendirildiği görülmektedir (Kibaroğlu 2004, Tank 2006). Özellikle bu dönem yerini 2008 yılından itibaren işbirliği temelli yeni bir anlayışa bırakmıştır (Çetinsaya 2009). Bu değişim, Türkiye ve Irak'ta yaşanan bir dizi iç ve dış politika gelişmesinin bir bileşkesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada bahsi geçen dönüşüm süreci ele alınacaktır. Türkiye'nin genelde Irak ve özelde Kuzey Irak politikasının sadece iç etkenler tarafından belirlendiğini ileri sürmek doğru olmayacaktır. Ancak çalışmanın odak noktası Türkiye'nin politika değişikliğine neden olan iç faktörler olduğundan dış etkenlere dönüşümü belli bir açıklama zeminine oturtabilecek bir çerçeve sunduğu ölçüde değinilecektir.

Türkiye'de Kuzey Irak'a yönelik olarak uygulanması gereken politikaya ilişkin iki temel yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar realist-dışlayıcı yaklaşım ve "liberal-entegrasyonist" yaklaşım olarak tanımlanabilir (Oğuzlu 2008). Realist-dışlayıcı yaklaşım, güvenlik algılaması üzerine temellenmiş ve askeri-sivil bürokrasi tarafından benimsenmiştir. Buna göre Kuzey Irak gerek bağımsızlık hedefinin Türkiye'yi parçalama potansiyeli, gerekse PKK terör örgütüne üs ve lojistik destek sağlaması nedeniyle Türkiye'ye yönelik bir tehdit kaynağıdır. Buna karşılık liberal-entegrasyonist yaklaşım Türkiye'deki Kürt sorunun çözülmesi ile Kuzey Irak arasında paralellik kuran, Iraklı Kürtlerle ilişkileri hem iç politikada hem de ekonomik kalkınmada bir fırsat olarak gören kişiler tarafından benimsenmiştir (Oğuzlu 2008: 10-11). Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına yaklaşımları bu iki kategorinin dışında değerlendirmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak yanıtlanması gereken soru, aynı siyasal partinin iktidarı döneminde Türkiye'nin neden Kuzey Irak'a ilişkin politikasını birincisinden ikincisine doğru değiştirmiş olduğudur.

AK Parti'nin siyasi yaklaşımı ve genel dünya algılaması genellikle liberal-entegrasyonist yaklaşımla uyumlu görünmesine rağmen 2002'de iktidara gelmesinden sonra uzun bir süre Kuzey Irak ile realist-dışlayıcı yaklaşım ekseninde devam etmiştir. 2000'li yılların ortalarında Türkiye'nin yetkilileri ile Iraklı Kürtlerin liderleri arasında basın aracılığıyla karşılıklı sert mesajlar gönderilmiştir. Iraklı Kürtler, Türkiye ile silahlı çatışmaya hazır olduklarına ilişkin söylemler kullanırken, Türkiye'nin Kuzey Irak'ı işgal etmeye hazırlandığına yönelik güçlü bir kamuoyu algısı oluşturulmuştur. Fakat Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında 2007'de yavaş ve gizli başlayan sürecin, 2008 yılında yeni bir aşamaya doğru evrildiği görülmektedir.

Bu değişim şu ana kadar genellikle iki etken çerçevesinde açıklanmıştır: Bunlardan birincisi, değişimin Türkiye'nin dış politika ilkelerinin değiş-

mesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Buna göre Türkiye'nin iç politikasındaki değişim ile dış politika vizyonundaki değişimlerin birleşimi Türkiye'nin Irak ve Kuzey Irak politikasında değişime neden olmuştur (Özcan 2011, Aras 2009). İkincisi ise Türkiye'nin ekonomik ihtiyaçlarının Kuzey Irak politikasındaki değişimin nedeni olduğudur (Kirişçi 2009). Her iki yaklaşım da ilişkilerdeki yumuşamayı belli ölçüde açıklamasına rağmen asıl neden, ilişkideki değişimin başlamasından sonraki dönemde yaşanan gelişmelerle daha yakından ilişkili görünmektedir. Birinci yaklaşım, yani iç politik gelişmeler ile dış politika ilkelerinin değişimi ilişkilerdeki iyileşme sürecine ilişkin değerlendirme görel olarak daha doğru bir perspektif sunsa da, bu yaklaşımın güvenlik olgusunu ihmal eder tutumu onu yetersiz kılmaktadır. Bunun tersine, Türkiye'nin Iraklı Kürtlere yaklaşımının değişmesinde ekonomik ilişkilerin temel rol oynadığı argümanı ise ilişkilerdeki değişimi değil, değişimin başlamasından sonra ortaya çıkan sonuçları ya da dönemi açıklamaya yarayabilir.

Bu noktada bu makalenin yukarıdaki yaklaşımlardan temel farkı şöyle özetlenebilir. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının değişimi büyük ölçüde Türkiye'deki iç etkenler ile Irak'taki genel siyasi dengelerin değişimiyle ilişkilidir. Türkiye'deki iç etkenler AK Parti'nin diğer karar verici kurumlarla giriştiği iktidar mücadelesi, Kürt Sorunu'nu ele alma konusundaki iradesi, yerel ve genel seçimlerdeki beklentileri ile ilgili olduğu kadar Türkiye'nin güvenliğinin nasıl sağlanacağı konusundaki teorik ve pratik yaklaşımlarıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda bu makalenin temel savı Türkiye'nin Iraklı Kürtlerle ilişkilerinin değişmesine birbiriyle ilişkili 6 temel faktörün neden olduğudur. Bu altı temel neden Türkiye'nin içindeki ve Irak'taki gelişmelerin belli bir konjonktürde bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki değişime neden olan faktörler şöyle sıralanabilir:

1. Türkiye, Irak'taki gelişmelerin gidişatından endişe duymaktaydı. Iraklı Kürtler ise Şiiiler ile birlikte sistemin en kilit noktalarına hâkim durumdaydı. Bu nedenle Türkiye, Irak'la ilişkileri kalıcı bir şekilde düzeltmek istiyorsa Kürtlerle de ilişkileri iyileştirmek zorundaydı. Türkiye, komşularıyla iyi ilişkiler geliştirme politikasını savunduğu bir dönemde Irak'ta iyi ilişkilere sahip olabilmek için Kürtlerle ilişkisini eski anlayışının dışına çıkarak yeniden formüle etmeliydi.
2. 2000'lerin ortalarında artan terör eylemleri ve PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını sadece bir dış politika sorunu olmaktan çoktan çıkartmış, iç politikanın bir parçası haline getirmişti. Dolayısıyla 2007'deki değişim döneminde de Türki-

ye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkisinin güvenlik boyutu en az önceki dönemlerde olduğu kadar önemliydi. Fakat bu dönemde iç politikadaki değişikliklere bağlı olarak güvenliğin sağlanması için hangi araçlarla gerçekleştirilebileceğine ilişkin anlayış değişti. Sadece PKK'yı değil Iraklı Kürt partileri de kapsayacak ölçüde genişletilen sınır ötesi askeri operasyonun yerini Iraklı Kürtler ile işbirliği sayesinde güvenliğin sağlanabileceği aldı.

3. Türkiye, diyalogsuzluğun yerini görüşmeler almadıkça, Irak'ta hayata geçirmek istediği her şeyi ABD ve İngiltere üzerinden görüşmek zorunda kalıyordu. PKK, Kerkük, Türkmenler, enerji ve diğer tüm konularda Türkiye araya aracı koyduğu ölçüde başarısız olacağına inanmaya başlamıştı.
4. Kerkük'ün statüsü gittikçe daha fazla önem kazanıyordu. 2007 yılı Kerkük için hayati bir yıldır. Sorunun çözümünün ötelenmesi Türkiye açısından diplomatik bir başarı olmasına rağmen, Kürtler için de bir uyarı niteliğindedir. Türkiye önce 140. maddenin 2007 sonuna kadar uygulanmasını ertelenmesini¹ sonra da Arapların desteğiyle Vilayet Meclisi seçimine ilişkin özel bir yasa çıkarılmasını sağladı. Fakat nihayetinde Kerkük'ün pratikte Kürtlerin kontrolünde olduğunu biliyordu. Bu nedenle Irak'ın geleceği için stratejik bir husus olan Kerkük'ü de Kürtlerle çözme kararı aldı.
5. Büyüyen bir ekonomiye sahip olan Türkiye artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek ve gelecekte bir enerji köprüsü olabilmek için Kuzey Irak'taki petrol kaynaklarına ilgisiz kalamazdı. Bu nedenle Kürtlerle ilişkilerin güçlü bir petrol ayağı bulunuyordu.
6. Tüm bunların büyük bir kısmı 2000'lerin ortalarında öngörülebiliyordu. Fakat Türk dış politikasında bu türden bir değişim ancak iç politikada bir değişimle ortaya çıkabilirdi. AK Parti'nin 2007 yılında Türkiye'de iktidarını pekiştirmesi süreci hem dış politika anlayışındaki farklılıkları pratiğe dönüştürmesini, hem de Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında karar verici ve yürütücü kurumların değiştirilmesini beraberinde getirmiştir.

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki dönüşümü beraberinde getiren bu altı faktör zaman zaman birbirleriyle iç içe geçmektedir. Örneğin iç politikadaki değişim ile güvenlik yaklaşımları ya da dış politikanın formülasyonu ve diyalogun kurulması sürecinin pek çok kez keşiştiği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki değişimi yukarıdaki altı faktörü içerecek biçimde üç başlıkta açıklamaya çalışacaktır:

1. Türkiye'nin iç politikasındaki değişime paralel olarak Kuzey Irak politikasını belirlenmesine ve uygulanmasında rol oynayan aktörlerin değişmesi.
2. Güvenlik faktörünün merkezi konumunu korumasına rağmen güvenliğin nasıl sağlanacağı konusundaki fikrin değişmesi.
3. Enerji konusunda yaşanan değişikliğin ekonomik ve stratejik denklemdeki etkisi.

Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Diyalogun Yeniden Kurulması Süreci

1990'lı yıllar boyunca Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler temelde güvenlik perspektifinden ilerlemiştir. Özellikle 1991–1998 yılları arasında daha çok güvenlik bürokrasisi aracılığıyla yürütülen ilişkiler, 2003'te Irak'ın ABD tarafından işgaliyle yeni bir aşamaya girdi. 2003'ten sonra Türkiye'de genel çizgileriyle Irak'ın parçalanması, PKK terör örgütünün Kuzey Irak'taki faaliyetleri ve ABD'nin Irak politikası konusundaki endişeleri çerçevesinde Iraklı Kürtlerin Türkiye açısından tehdit oluşturduğu düşüncesi ağır basmıştı (Park 2004). 4 Temmuz 2003'te gerçekleşen ve 'Çuval Olayı' olarak da bilinen Süleymaniye'de Türk askerilerine karşı ABD ve peşmergelerin ortaklaşa gerçekleştirdiği küçük düşürücü hareketten sonra bu endişeleri destekleyenlerin sayısı daha da arttı. Buna karşılık Iraklı Kürtler, işgalle birlikte elde ettikleri kazanımları sürdürmelerinin önündeki tek engel olarak Türkiye'yi görüyorlardı. Onlara göre Türkiye'nin tek endişesi PKK değil aynı zamanda Kürtlerin Irak'ta güçlenmesiydi. 2003 yılından itibaren bir yandan Türk-Amerikan ilişkileri Irak merkezli gelişmeler nedeniyle bozulmaya başlarken, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler tarihte hiç olmadığı kadar kötüleşmişti. Celal Talabani'nin Eylül, Mesut Barzani'nin Ekim 2004'teki ziyaretlerinden sonra iki Kürt lider Türkiye'yi uzun bir süre ziyaret etmedi. Tersine, hem Türk yetkililer hem de Kuzey Irak'taki yetkililer karşılıklı olarak çok sert beyanatlar verdiler. Bunun sonucunda, yukarıda belirtildiği gibi Türkiye'de Iraklı Kürtleri dışlamanın bir hata olduğunu düşünen yaklaşımın varlığına rağmen ilişkiler genel olarak sorunlu bir çizgiye oturdu.

Dönemin Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY) Başbakanı olan Necirvan Barzani'nin 2007'de İstanbul'a yaptığı resmi olmayan ziyaret istisna tutulursa, 2008 yılına kadar 4 yıl boyunca hiçbir Kürt lider Türkiye'ye gelmedi. Bu süre zarfında resmi ziyaretler yapılmadığı gibi Iraklı Kürtleri doğrudan ilgilendiren bir konu olmasına rağmen PKK terör örgütüyle mücadele için Türkiye, Irak ve ABD arasında kurulan üçlü güvenlik mekanizmasına

Kürtlerin başta katılmasını, sonraları ise başkanlık etmelerini Türkiye kabul etmedi. 2007 yılının başında AK Parti hükümetinden Iraklı Kürtlerle diyalog kurulması gerekliliği yönünde kısa süreli bir çağrı yapılsa da (Özcan 2010), Türkiye'nin Kuzey Irak'tan gelen tehdidin PKK ile sınırlı olmadığı, buna KBY'nin de dâhil olduğu düşüncesi, KBY'nin de Türkiye'nin endişesinin PKK'yla sınırlı olmadığı kendisine yönelik düşmanca tavırlar beslediği düşüncesiyle birleşerek tarafların yakınlaşmasını engelledi.

2004-2007 yılları arasında kopan ya da güvenlik bürokrasisi aracılığıyla gizlice yürütülen ilişkiler, 2007 yılı ortasında daha da gerginleşti. PKK'nın Ekim 2007'de gerçekleştirdiği ve 'Dağlıca Saldırısı' olarak bilinen olaydan sonra gerginlik yerini neredeyse bir savaş ortamına bıraktı. Fakat bu süreçte bir yandan Türkiye'de sınır ötesi operasyonun gerekliliği tartışılırken diğer yandan askeri operasyonları sonuç vermediği, başka araçların da kullanılması gerektiği yaklaşımı ağırlık kazanıyordu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 5 Kasım 2007'de gerçekleştirdiği ABD ziyareti, askeri operasyonun dışında seçenekler olduğunu düşündürse de bu süreçte en kritik dönem noktalarından birisi 28 Aralık 2007'deki MGK kararları oldu. Bu toplantı sonrasında alınan kararlar Kuzey Irak politikasının sadece askeri yöntemlerle belirlenemeyeceğinin, diplomatik araçların da devreye sokulması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğunun göstergesi olarak okunabilir (28 Aralık 2007 MGK Kararları). 2007 yılındaki gelişmeleri bitirmeden hatırlanması gereken son önemli nokta Kerkük ile ilgili gelişmelerdir. Irak Anayasası'nın 140. Maddesi çerçevesinde Kerkük konusunda 2007 yılının sonuna kadar nihai bir gelişme olması ve Kerkük'ün statüsünün belirlenmesi beklenmekteydi. Bununla birlikte, yılsonuna gelindiğinde Kerkük'te beklenen olmadı ve Türkiye için en önemli endişelerden birisi olan Kerkük'ün KBY'ye bağlanması gerçekleşmedi.

Bu yaklaşımın 2 ay sonra başlayacak sınır ötesi askeri harekât sırasında da sürdüğü gözlemlenmiştir. Kamuoyunda Güneş Operasyonu olarak da bilinen 21-29 Şubat 2008 tarihleri arasına gerçekleştirilen sınır ötesi kara operasyonu sürerken yapılan 28 Şubat 2008 tarihli MGK toplantısında Irak ile ilişkilerde diplomasinin ve insani ilişkiler dâhil olmak üzere ikili ilişkilerin önemi vurgulanmış, ayrıca enerji konusunun da altı çizilmiştir. Asıl önemli olan ise Güneş Operasyonu sürerken Türkiye'nin Iraklı Kürtlere bir davet mektubu götürerek ilişkileri yeniden canlandırma girişimini başlatmasıdır. 27-28 Şubat 2008 tarihlerinde Bağdat'a giden bir heyet (dönemin Başbakan Dış Politika Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu, Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik ve MİT Müsteşar Yardımcısı Hakan Fidan), Celal Talabani'ye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davet mektu-

bunu götürmüştür. Bunun sonucunda Talabani 7–8 Mart 2008 tarihlerinde Türkiye'yi Irak Cumhurbaşkanı olarak ziyaret etmiştir. Bu noktada dikkat çekici olan Türkiye'nin sorunun ana kaynağı olarak KBY'yi görmesine rağmen diyalogun yeniden başlaması için Irak Cumhurbaşkanı sıfatını taşıyan Celal Talabani'ye davet götürmesidir. Buna rağmen 2008 yılının büyük bir kısmı, ilişkilerin onarılmasındaki bu ilk adımdan sonraki duraklama aşaması olarak nitelenebilir. İkili ilişkilerin sadece Irak Cumhurbaşkanlığı üzerinden değil aynı zamanda KBY ile de kurulması gündeme gelmiş olsa da önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu süreçte bir önceki yıl ile bağlantılı olarak Kerkük'teki son derece önemli bir gelişmenin de altı çizilmelidir. Temmuz ayında Iraklı Kürtlerin son derece güçlü bir biçimde karşı koymalarına rağmen Irak parlamentosundan Kerkük'teki seçime ilişkin özel bir yasa çıkarılmış ve Kürtler için avantajlı bir seçim yapılmasının önüne geçilmiştir. Ancak 2008 yılı Eylül ayında Kuzey Irak'ta gaz ve petrolün tahmin edilenin üstünde olduğunun dile getirilmeye başlaması ve Nabucco Projesi'ne Irak'ın destek vermesi düşüncesi ilişkilerdeki ilerlemenin temeli gibi görünmektedir. Bunun akabinde Türk yetkililer ile Mesut Barzani arasında 14 Ekim 2008'de bir görüşme gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu süreç Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında 2009 yılında yaşanacak olan değişimin alt yapısının hazırlanması süreci olarak kabul edilebilir.

2009 yılına gelindiğinde ilişkilerdeki değişimin iki önemli yansıması görülmeye başlamıştır: Güvenlik mekanizmaları ve ticaretteki artış. Bir yıl öncesine kadar Türkiye 3'lü mekanizmaya Iraklı Kürtlerin katılmasını ya da başkanlık etmesini kabul etmezken 2009 yılının başına gelindiğinde, Türkiye için ikili mekanizma (Türkiye ve Kuzey Irak) daha önemli hale gelmiş, bu bağlamda Ocak 2009'da Erbil'de bir operasyon merkezi açılması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ticari ilişkilerde de hızlı bir artış yaşanmaya başlamıştır. Ekim 2008'de Habur'dan 800 kamyon geçerken, Ocak 2009'da bu rakam 3000'e çıkmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında alt yapısı hazırlanan sürecin 2009 yılında sonuç vermeye başladığı görülmektedir. 23–24 Mart 2009 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Bağdat ziyareti bu sürecin önemli köşe taşlarından birisidir. Bu ziyaretin önemli kılan belki de en kritik olgu, Cumhurbaşkanı Gül'ün uçakta "Kürdistan" ifadesini kullandığının açıklanmasıdır. Kuzey Irak'ta çıkarılmaya başlayan petrolün Haziran 2009'dan itibaren Kerkük-Ceyhan boru hattına pompalanmaya başlaması ilişkinin bir başka sac ayağını oluşturmuştur. Bununla birlikte, 2009 yılında Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler açısından en önemli gelişme dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun dönemin Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ile

birlikte gerçekleştirdiği 30 Ekim tarihli Erbil ziyaretidir. İlk kez bir Türk bakanın KBY'ye gerçekleştirdiği ziyaret olan bu olay ilişkilerdeki kırılma noktası olarak nitelenebilir. Buna ek olarak İçişleri Bakanı Beşir Atalay 3'lü mekanizma (fiilen artık 4'lü olmuştur) toplantısına katılmak üzere 21 Aralık 2009'da Erbil'e gitmiş ve KBY'de üst düzey yetkililerle görüşmüştür.

2010 yılı ise sonraki yıllarda yaşanacak iyileşmenin artık tamamen başladığı yıl olmuştur. Bir önceki yıl başlatılan görüşmelerin somutlaştığı görülmüştür. 11 Mart 2010'da Türkiye Erbil'de başkonsolosluk açmıştır. İlişkilerdeki tarihi kırılma ise 3–4 Haziran 2010 tarihli Mesut Barzani'nin Türkiye ziyareti olmuştur. Bu tarihten sonra ilişkilerin daha derinleştiği ve 29 Mart 2011'de başbakan Erdoğan'ın Erbil ziyaretinin gerçekleştiği görülmüştür.

Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Güvenlik Faktörü

2000li yılların büyük bir kısmında Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını yönlendiren asıl faktör güvenlik olmuştur. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında yaşanan gelişmelerin Kuzey Irak'ta *de facto* bir devlet yapılımasına yol açması ve PKK terör örgütünün Kuzey Irak'taki faaliyetleri bu güvenlik temelli yaklaşımın ağırlık kazanmasının nedenlerinin başında gelmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca önemli dış politika kararları üzerinde sivil-askeri bürokrasinin oynadığı rolün 2000'li yılların sonuna kadar değişmemiş olması da güvenlik temelli yaklaşımın belirleyici olmasının başlıca nedenidir. Her ne kadar AK Parti iktidarıyla birlikte liberal eğilimin arttığı ileri sürülse de bu eğilimin erken dönemde Kuzey Irak politikasını etkilediği söylenemez (Barkey 2005). 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesinde AK Parti'nin oynadığı engelleyici rol ön plana çıksa da TBMM'deki oylamanın da gösterdiği gibi tezkerenin geçmemesinin asıl nedeni ana muhalefet partisinin ve dönemin sivil ve askeri bürokrasinin güvenlik endişeleridir. Nitekim bu güvenlik endişeleri AK Parti'nin önde gelen bazı isimleri tarafından kabul görmemesine rağmen büyük ölçüde belirleyici olmaya devam etmiştir.

Türkiye 2003'ten sonra Irak politikasını, bu güvenlik endişesi çerçevesinde Irak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunması şeklinde formüle etmiştir. Bu formülasyonda yer alan her iki kıstas da Iraklı Kürtleri doğrudan ilgilendirmektedir. Ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, her hangi bir parçalanmanın karşısında olmak anlamına gelmekle birlikte Türkiye'nin asıl endişesinin Kürtlerin bağımsız bir devlet kurması olduğu açıktır. Aynı şekilde siyasi birlik mesajı da Türkiye'nin Irak'ı uzun bir süre federal bir devlet olarak kabul etmek istememesiyle yakından ilişkilidir.

Nitekim Türkiye Irak'ta federalizm tartışmaları gündeme geldiğinde bu ülkede federalizme karşı olduğunu defalarca belirtmiştir. Önce etnik federalizme karşı çıkan Türkiye, Irak anayasasının kabul edileceği görüldüğünde coğrafi federalizmi kabul etme noktasına gelmiştir. Ancak Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğü ile doğrudan ilişkili gördüğü Kerkük'ün statüsü ve petrolün paylaşımı gibi konularda da merkezîyetçiliği güçlendiren bir politikadan yana olmuştur (Altunışık 2007).²

2004 yılından itibaren Irak'ta örgütlü bir direnişin başlaması ülkenin bir arada kalabileceğine duyulan güveni iyice azaltmıştır. Bir yandan direnişin Sünni ve Şii Araplar ile Kürtlerin bir arada yaşayabilme iradelerini azaltması, diğer yandan da tüm grupların adil bir biçimde temsil edilmemesinin çatışmaları tetikleyeceği kaygısı, Türkiye'nin Irak kaynaklı güvenlik algılamalarının bir boyutunu oluşturmuştur. Öte yandan PKK'nın 2003'ten sonra terör eylemlerini artırması ve bu eylemler için asıl olarak Irak topraklarını kullanması, 1999'dan önceki döneme hâkim olan değerlendirmelerin yeniden ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Türkiye, Irak'ın parçalanması ve buradan bağımsız bir Kürt devleti çıkması kadar PKK terör örgütünün Irak'taki varlığını da tehdit algılamasının en üst sıralarına yerleştirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin gerek ABD gerekse Irak hükümetinin yetkilileriyle görüşmeleri genellikle güvenlik ekseninde gerçekleşmiştir. Türkiye, Irak Kürtlerini ayrı bir birim olarak tanımadığını göstermek için Irak devletiyle olan ilişkilerinde son derece seçici davranmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin kullandığı temel söylem güvenlik sorunlarının KBY ile değil Bağdat'taki hükümetle çözüleceğidir.

Türkiye'de terör saldırılarının arttığı bir dönem olan Ağustos 2006'da Türkiye'nin sınır ötesi operasyon yapacağı beklentisinin yükselmesinden sonra ABD'nin de girişimiyle Türkiye, Irak ve ABD arasında PKK terör örgütüyle mücadele için bir ortak komite oluşturulmuştur. Gelişim süreci ve karar verme mekanizmasındaki yeri aşağıda ele alınacak olan Terörle Mücadele Koordinatörlüğü ya da Özel Temsilciliği olarak bilinen (bir dönem PKK Koordinatörü olarak da anılıyordu) bu kurumun kurulması, o dönemde hala Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının askeri güvenlik temelli olduğunun göstergesidir. İleride ele alınacağı gibi bu kurumda yaşanan değişiklik, Türkiye'deki politika yapım sürecinin değişmesiyle ilintilidir. Fakat kurumun işlevi ve bileşenleri değişmesine rağmen sonrasında onun yerini alan kurumlar da Iraklı Kürtlerle ilişkileri yine güvenlik ekseninde algılamaya devam etmiştir. Nitekim bu süre zarfında Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki görüşmelerde asıl olarak iki konu görüşülmüştür:

PKK ile mücadelede işbirliği ve Kuzey Irak'ın Türkiye'ye yönelik bir tehdit olmadığı hususu.

Dönüşümün 2007 yılında başlaması en azından Türkiye için temel perspektifin PKK ile mücadele ve Kerkük Sorunu'nun yaratabileceği kriz olduğunu göstermektedir (Davutoğlu 2008). 2007 yılındaki ilk temaslar, sınır ötesi operasyon sonrası Talabani'nin Türkiye'ye daveti, Irak Özel Temsilcisi ve diğer yetkililerin Kürt yetkililerle görüşmeleri ve nihayetinde içişleri ve dışişleri bakanlarının ziyaretleri Türkiye'nin konuya yaklaşımının PKK'yla mücadelede KBY'nin desteğini bir ölçüde sağlamak ve Irak'ın geri kalanındaki siyasi dengelerde Kürtlerle işbirliği yapmak olduğunu işaret etmektedir. Buna ek olarak o döneme kadar ilişkilerde görece olarak ikincil bir öneme sahip olan enerji konusunun devreye girdiği gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte söz konusu dönem, 2008 yılından itibaren Türkiye'nin güvenlik bürokrasinin PKK ile çeşitli biçimlerde görüşmeye başladığı, ancak Eylül 2008'den Ağustos 2009'a kadar devam eden bu görüşmelerin başarısızlığa uğradığı dönemdir. Sonraları kamuoyunda Oslo Görüşmeleri olarak da bilinen bir dizi görüşmenin gerçekleşmesiyle, Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile arasını düzeltme gayretine giriştiği dönemin aynı döneme rastlaması bu açıdan şaşırtıcı değildir. Türkiye'de "açılım" sürecinin başladığı bu dönemde PKK sorunun çözülmesinde bir iyileşme yaşanması halinde Kuzey Irak'ın da sürecin bir parçası olacağı açıktır. Bu nedenle, Türkiye'nin Iraklı Kürtler ile ilişkilerinde PKK konusundaki yaklaşımını değiştirdiği görülmüştür (Çandar 2009). 1991'den 2009'a kadar çeşitli dönemlerde Türkiye'nin Iraklı Kürt gruplardan beklentisi PKK'ya karşı yürütülecek operasyonlara fiziki destek sağlaması biçiminde olmuştur. "Ya sen hallet ya da bırak ben halledeyim karışma" şeklinde özetlenebilecek bu yaklaşım, anılan dönemde içerik değiştirmiştir. 2008–2009 yıllarında Türkiye, PKK'nın Türkiye toprakları dışına çekilmesi ve bunun karşılığında siyasi açılımlar yapma doğrultusuna doğru yönelmiştir. Fakat Habur Olayı'ndan (14 Ekim 2009) sonra açılım politikasının sekteye uğraması, Türkiye'nin Iraklı Kürtlerden beklentisini de değiştirmiştir. Her ne kadar Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Erbil ziyaretinde tarihsel ve kültürel bağlar ile ekonomik ilişkiler ön plana çıkarılsa da; Irak politikasındaki önemli değişikliklerin her seferinde MGK kararlarıyla onaylanması çabası ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 2009 sonundaki Kuzey Irak ziyaretinin içeriğinin PKK ile mücadele ve "açılım" süreci olması yaklaşımın hala güvenlik temelli olduğunu göstermektedir.

PKK'nın 31 Mayıs 2010'da "Devrimci Halk Savaşı"nın başladığını ilan etmesi, Türkiye'nin KBY ile ilişkilerde PKK konusunu geçici bir süreliğine olsa da yeniden birinci gündem maddesine dönüştürmüştür. Bu dönemde uzlaşmazlıkların değil, işbirliği noktalarının ön plana çıkarıldığı söylemine geçilmiştir. PKK'nın saldırı başlattığı dönemden 3 gün sonra Türkiye'ye gelen Mesut Barzani'nin silahlı mücadele döneminin geçtiği yönündeki söylemi, PKK ile KDP (KBY) arasında belirgin bir ayırım olduğunu göstermektedir. Böylece 3 yıl öncesinde PKK-KDP vd. arasında bir ayırım gözetmeden yekpare bir tehdit algılamasından güvenlik vizyonunun değiştiği, fakat önemini koruduğu bir döneme girildiği görülmüştür.

Türkiye'deki Siyasi Gelişmeler ve Karar Verici Kurumlarda Yaşanan Değişim

Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında dönüşümün başladığı 2007 yılı aynı zamanda Türkiye'de iç politikanın önemli bir değişim geçirdiği bir yıldır. Bu değişim, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki değişimi hem siyasetlerin stratejik vizyonlarını uygulamaya geçirmesi hem de politika yapıcı ya da yürütücü kurumların değişmesi için gerekli olan altyapısal dönüşümün sağlanmasına temel teşkil etmiştir.

Genel olarak bakıldığında AK Parti'nin dış politika vizyonu ile iç politika vizyonu arasında belirgin bir tutarlılık bulunmaktadır. Gerek AK Parti'nin dış politika vizyonunun mimarı sayılan Ahmet Davutoğlu'nun eserlerinde ve konuşmalarında, gerekse AK Parti ile çizgisindeki akademisyen ve düşünürlerde Kuzey Irak sorunu ile PKK sorunu birbirini etkileyen faktörler olarak görülmesine rağmen ikisini bir tutma yaklaşımı yoktur (Özcan 2010, Davutoğlu 2008). İlişkilerin en gergin olduğu dönemlerde dahi Kuzey Irak'a tarihsel ve sosyal açıdan tanımlanan bir vizyon geliştiren fikir adamları, Iraklı Kürtleri bir tehdit olarak görmemişlerdir (Davutoğlu 2011). Osmanlı mirasına sahip çıkma iddiası taşıyan bir dış politika vizyonunun bu mirasın bir parçası olan Kürtleri dışlaması zaten tutarsızlık olacaktır.³

Bununla birlikte, AK Parti'nin iktidara geldiği ilk yıllarda Kıbrıs örneğinde de görüldüğü gibi Irak'ta da askeri ve sivil bürokrasinin ağırlığının ön planda olduğu görülmektedir. Elbette bu durumun ortaya çıkmasında Irak'ın işgal altında bulunması ve PKK'nın Irak'ta üslenerek Türkiye'ye güvenlik sorunu yaratması son derece önemli bir rol oynuyordu.

Irak'ta işgal sonrası şiddet olaylarının artmasıyla ülkenin parçalanmasına ilişkin tehditler artarken, PKK saldırıları da Türkiye'de konunun güvenlik boyutunun ön plana çıkmasını meşrulaştırıyordu. 2004'ten sonra kademe-

li olarak artan saldırılar 2006'da ciddi bir endişe yaratma boyutuna gelmişti. Türkiye'nin bu dönemde askeri tedbirlere başvurmasına rağmen saldırıları bir türlü durduramaması Türkiye'nin PKK ile mücadelede ilerleme kaydedemediği düşüncesinin yaygınlaşmasına yol açmıştı. Hükümetin terörle mücadele için sınır ötesi askeri operasyon yapması yönündeki kamuoyu baskısı her geçen gün ağırlaşıyordu.

Bu baskıyı azaltabilmek için Terörle Mücadele Koordinatörlüğü isimli bir kurul oluşturulmuştur. Kurumun başına, Eylül 2006'da Başbakan Erdoğan ve Dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın üzerinde anlaştığı ve yine dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in de onayladığı emekli Orgeneral Edip Başer getirildi. Bu kurumun oluşumu ve temsilcinin seçimi dahi 2006 yılının sonlarında Türkiye'de Kuzey Irak ve PKK meselelerinde hangi kurumların etkin olduğunun göstergesiydi. Kurumun üyelerinin tamamının asker kökenli olması, PKK ve Kuzey Irakla ilişkilerde TSK'nın hala temel belirleyici olduğunu gösterirken aslında ilk günlerden itibaren hükümet ile bu kurum arasında fikir ayrılıkları yaşanıyordu. Bu mekanizmanın sadece Türkiye ayağı değil ABD ve Irak ayağı da sürecin yürütülmesine ilişkin mantığa ışık tutar nitelikteydi. Başer'in Amerikalı muadili Joseph Ralston emekli bir orgeneral iken, Iraklı muadili Ulusal Güvenlik Bakanı Şirvan el Vaili olmuştu.

Ancak 2007 yılında Türkiye'de yaşanan iç politik değişiklikler Kuzey Irak politikasını yürüten kurumları ciddi ölçüde etkiledi. İç politikadaki değişiklikler olarak 27 Nisan e-muhtırası, genel seçimler, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığına getirilmesi ve AK Parti'ye yönelik kapatma davası sayılabilir. Bu dört olayın sonucunda yaşanan Türkiye'deki iç siyasi dinamiklerdeki değişimin Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını belirleyenlerin değişmesine neden olduğu söylenebilir (Barkey 2010). Örneğin TMK olarak atanan Başer'in Mayıs 2007'de görevden alınmasına göreviyle ilgili konulardan ziyade iç politikaya ilişkin takındığı tavır neden olmuştur. Başer'in görevi sırasında asıl sorumluluk alanı PKK terör örgütüyle mücadelenin koordinasyonu olduğu için Kuzey Irak meselesine ilişkin görüşleri de sıklıkla gündeme gelmişti. Bu dönemde Başer'in açıklamaları Iraklı Kürtlerle görüşme niyetinde olmadığını açıkça gösterir nitelikteydi. Kısa ömürlü bir kurum olmasına rağmen TMK'nın kuruluş amacı, içinde yer alan kişiler ve sonrasında devam ediliş biçimi açısından ele alındığında, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında etkin olan kurumlardaki dönüşümü resmetmesi açısından önemlidir. E-muhtıra olayının Türkiye'de sivil asker ilişkileri üzerindeki rolünden kısa bir süre sonra, bu kadar önemli bir konuda görev yapan bir kişinin yine iç politikaya ilişkin görüşleri nedeniyle

görevden alınması, artık Kuzey Irak politikasının sadece terör bağlamında değerlendirilmediğini göstermektedir. Başer'in yerine Dışişleri Bakanlığı müsteşar yardımcısının getirilmesi ise hükümet tarafından kısa bir süre sonra yapılacak diğer değişikliklerin habercisi olması açısından önemlidir. Fakat bu gelişmenin hemen ertesinde Genelkurmay Başkanı Büyükanıt'ın olası bir sınır ötesi operasyonda Mesut Barzani'nin de hedef alınabileceğini söylemesi, fikir ayrılıklarını ortaya koyar niteliktedir. Çünkü siyasiler arasında geçen tüm sert söyleme rağmen, tartışma hiçbir zaman bu düzeye ulaşmamıştır.

Temmuz ayında gerçekleşen genel seçimde AK Parti'nin ülke genelinde kazandığı başarı da Kuzey Irak politikasını etkilemiştir. 2007 başlarında zaman zaman Başbakan Erdoğan'ın ve Cumhurbaşkanı Gül'ün Kuzey Irak'taki liderlerle görüşülebileceği mesajları yumuşamanın ilk sinyalleri olarak görülebilir. Bu süreçte AK Parti'nin genel olarak Kürt sorununun çözümü konusunda izlediği uzlaşmacı ve sorunların çözümünde sertliğe başvurmaktan uzak yaklaşımı onun Güneydoğu Anadolu'da başarılı olmasının nedenlerinden birisidir (Özcan 2010). Seçimdeki başarısıyla birlikte, AK Parti hükümeti, artan terör olaylarına rağmen sınır ötesi bir operasyon yapılması fikrine destek vermemiştir (Efegil 2008). Fakat bunun da ötesinde, güvenlikçi anlayışın tüm baskılarına rağmen görece yumuşak bir yaklaşım izleyen AK Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde oylarını artırarak kazandığı başarı, onu Kürt Sorunu ve Kuzey Irak politikalarında daha yumuşak bir tavır takınmaya, çatışmadan ziyade işbirliğini öne çıkartan bir yaklaşıma itmiştir.

Bununla birlikte bu gelişmelerin pratikteki en önemli etkileri cumhurbaşkanı seçimi ve sonrasında AK Parti'ye yönelik kapatma davasıyla paralel bir süreçte ortaya çıkmıştır. AK Parti'nin kapatılması davası, sivil-asker ilişkilerini ve Kürt Sorunu dâhil olmak üzere ülkede geleneksel politikaları izleyenler ile değişim yanlıları arasındaki çatışmayı iyice açığa çıkarmıştır. Bu dönemde Türkiye'de terör saldırılarının artması AK Parti'yi acil bir tedbir almaya iterken, Başbakan Erdoğan'ın 5 Kasım 2007'de gerçekleşen ABD ziyareti sonrasında sınır ötesi operasyon fikri yerini daha çok ekonomik yaptırımlara bırakıyor görünmüştür. Yani AK Parti, Iraklı Kürtlerle ilişkilerin kötüleştiği ve baskı altında kaldığı dönemde güvenlik algılamasını pek değiştirmemiş, hatta söyleminde askeri-sivil bürokraside önemli nüanslarda ayrılırken, yöntemlerde farklılaşmaya girişmiştir.

Sivil-asker ilişkilerindeki gerginliğin Kuzey Irak politikasının yapım ve yürütme sürecine yansımalarından birisi askeri güvenlik bürokrasinin elinde olan bazı konuların yürütülmesinin sivil bürokrasiye geçirilmesi olmuş-

tur. Bu noktada TMK'da gelişmenin bir benzeri Türkmenler konusunda yaşanmıştır. Bu noktada altı çizilmesi gereken kurumların başında Irak Özel Temsilciliği (İRÖT) gelmektedir. Irak'ın işgalinden sonra kurulan ve bu tarihten itibaren Türkiye'nin Irak politikasının yürütülmesinde kritik ama görünmez bir rol oynayan İRÖT'ün, 2007 yılından itibaren politika yapımı ve uygulamasındaki rolünün arttığı görülmektedir. Bu dönüşüm belki de kurumlardaki dönüşümün en önemli örneklerinden birisidir. Türkiye'nin 2003–2007 dönemindeki Kuzey Irak politikası güvenlik merkezli algılamanın ve güvenliği sağlama biçimindeki algılamanın ürünü olarak daha çok TSK ve ilgili birimleri üzerinden yürütüldüğü için Kuzey Irak ilişkilerinde İRÖT'ün etkinliğinin sınırlı olduğu söylenebilir. Bu dönemde İRÖT'ün faaliyetleri tüm Irak'ı kapsamına rağmen fiiliyatta merkezdeki gelişmelere odaklanmaktaydı. Oysa 2007 yılı bu bağlamda iki önemli dönemece işaret etmektedir. Bunlardan birincisi 2007 yılının Kasım ayında Irak Türkmenleriyle ilgili politikanın yürütülmesi sorumluluğunun İRÖT'e geçmesidir. Bu sorumluluk değişimi aslında bir algılama ve zihniyet değişiminin sembolü gibidir. Türkiye, 1991'den itibaren Kuzey Irak'taki gelişmeleri gerek PKK gerekse Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması tehditleri çerçevesinde değerlendirdiğinden, Kuzey Irak'ta kendisine en yakın gördüğü halk olan Irak Türkmenlerini de bu çerçeveye oturtmuştur. Bu algılama Irak Türkmenlerini tek bir çatıda toplamayı hedefleyen en büyük oluşum olan Irak Türkmen Cephesi'nin (bir tür cephe oluşumu hedeflenmiştir) adından da anlaşılabilir. 1996'da Iraklı Kürt gruplar arasındaki ateşkesin korunması için bölgeye yerleştirilen çoğunluğu Türkmenlerden oluşan küçük çaplı askeri gücün de gösterdiği gibi Türkmenler sadece Irak'ta kendilerini korumaya yönelik bir aktör olarak ele alınmamış, tersine Kuzey Irak'ta Kürt gruplarla yürütülen siyasetin hatta zaman zaman PKK'yla mücadelenin de bir unsuru olarak düşünülmüştür (Barkey 2005). Bu tutumun Irak'ın işgalinden sonra da uzun bir süre sürdürüldüğü görülmüştür. TSK veya onun görevlendirdiği ilgili birimler, 2007 yılına kadar Türkmenlerle ilgili sorunların çözülmesinde ve Türkmen politikasının yürütülmesinde birinci derece etkili olmuşlardır. Fakat Türkmen Dosyası olarak da bilinen Irak politikasının Türkmenlerle ilgili konuları, Kasım 2007'den itibaren İRÖT'ün sorumluluğuna geçmiştir. Bu durum Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının ya da hassasiyetinin önemli konularından birisinin el değiştirdiğini göstermektedir.

2008 yılındaki asıl değişimin habercisi olan 28 Aralık 2007 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısıdır. Bu toplantıda, Türkiye'nin Irak'ta tüm kurumlarla ilişkiye geçmesini öneren sunumu da Cumhurbaşkanı Gül'ün desteğiyle İRÖT'ün yaptığı görülmektedir. Bu gelişmelerden kısa bir süre

sonra yapılan Güneş Operasyonu'nun ardından Celal Talabani'nin Türkiye'ye davet edilmesini içeren mektubu götüren dönemin IRÖT temsilcisi olduğu gibi Necirvan ve Mesut Barzani'yle Türkiye arasındaki diyalogun kurulmasındaki diplomatik süreci de bu kurum yürütmüştür. Bu durum, 2006'da kurulan TMK'nın temsil ettiği görüşten ve uygulama biçiminden farkı bir noktaya geçildiğini göstermektedir. Ancak burada asıl önemli olan askeri bürokrasi ağırlıklı bir politika yapımından sivil bürokrasi ağırlıklı politika yapımına dönüşümünde benzer endişelere çözüm yaklaşımının farklılaştığıdır.

Enerji Konusunda Yaşanan Değişikliğin Ekonomik ve Stratejik Denklemdaki Etkisi

Türk Dış Politikası'nın son 10 yılında ekonomik ilişkilerin rolü en çok vurgulanan konulardan birisi haline gelmiştir. 2000lerin başında karşılıklı bağımlılık tartışmalarıyla gündeme gelen ekonomik ilişkiler (Aydın-Aras 2005), Kemal Kirişçi'nin, Rosecrance'in *tradingstate* kavramını Türkiye'ye uygulamasıyla daha yaygın kullanım alanı kazanmıştır. Bu yaklaşım, Türkiye-İrak ilişkilerindeki iyileşmeyi, özelde de Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiyi açıklamak için de kullanılmaktadır. Fakat ilişkilerin dönüm noktasını oluşturan dönemeçler ve bu dönemeçlerin tekabül ettiği tarihler dikkate alındığında, ekonomik ilişkilerin sanıldığı kadar belirleyici olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak ile ekonomik ilişkisine ilişkin dikkat çekilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar arasında belki de en önemlisi Türkiye ile KBY arasındaki ekonomik ilişkilere ilişkin sağlam veriler bulunmamasıdır. Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilere ilişkin resmi ve güvenilir veriler bulunmasına rağmen, bu ekonomik ilişkilerin ne kadarının KBY ile olduğuna dair sadece tahminler ve hangi istatistiğe dayandığı belli olmayan bazı açıklamalar bulunmaktadır.⁴

Tablo 1. 2003–2012 Türkiye ile Irak Arasındaki İhracat-İthalat Verileri (Bin Dolar)⁵

Yıl	İhracat	İthalat
2003	829.058	41.656
2004	1.820.802	145.575
2005	2.750.080	66.434
2006	2.589.352	121.745
2007	2.844.767	118.702

2008	3.916.685	133.056
2009	5.123.406	120.558
2010	6.036.362	153.476
2011	8.310.129	86.753
2012	10.822.503	149.328

Fakat Türkiye-İrak ticari ilişkilerinin ne kadarının KBY ile yapıldığı bilinmemektedir. Bu konuda yetkililerin verdiği %70 gibi bir oran bulunmaktadır.⁶

Ancak bu rakamın doğruluğuna ilişkin bir istatistik yayınlanmış değildir. Öncelikle ticaret hacmindeki artış sadece KBY'deki ekonomik iyileşme açıklanabilecek ölçüde değildir. İkincisi KBY'nin Irak bütçesinden aldığı pay incelendiğinde Türkiye ile yapılan ticaretin bu bölgenin gelirleriyle karşılaştırılamayacağı görülmektedir.

Tablo 2. KBY'nin Irak Federal Bütçesinden Aldığı Pay (Dolar)⁷

Yıl	Miktar
2007	4,748 milyar
2008	7,951 milyar
2009	8,490 milyar
2010	9,600 milyar
2011	11.8 milyar
2012	12.5 milyar

Bu rakamların verilmesinin en önemli nedeni Türkiye'den Irak'a mal girişlerinin ve ülkenin kuzeyindeki sınır kapısından yapılması ve Irak topraklarında faaliyet gösteren şirketlerin büyük kısmının KBY'de üslenmesidir. Dolayısıyla bu şirketler üzerinden ticaret rakamları dikkate alındığından Irak'la karayoluyla yapılan ticaretin büyük bir kısmı Kuzey Irak'la yapıyor izlenimi doğmaktadır. Oysa ülkenin büyük bir kısmına yayılmış Türk mallarının temelde ülkeye kuzeyden giriş yaptığı daha sonra buradaki dağıtıcılar aracılığıyla dağıtıldığı bilinmektedir.

Bütün bunlara ek olarak Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkilerin tamamının Kuzey Irak'la yapıldığı varsayılrsa dahi bu gelişmenin ikili ilişkideki iyileşmeden önce değil sonra olduğu görülmektedir. Rakamlara dikkatlice bakılacak olursa ekonomik ilişkilerdeki sıçramanın 2010 yılına denk geldi-

ği görülmektedir. Bu durum Başbakan Erdoğan'ın 15 Ekim 2009'da Bağdat'a yaptığı ziyaret sırasında imzalanan 48 Anlaşmayla yakından ilişkili görünmektedir. Ayrıca 2009'dan sonra petrol üretimini önceki yıllara kıyasla bir hayli artıran Irak'ın gelirlerinde artan iyileşme de ticaret rakamlarının artmasının bir nedenidir. Her halükarda, ister ticaretin tamamı isterse önemli bir kısmı Kuzey Irak'la yapılıyor olsun, bu gelişme Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerin iyileşmesinin bir nedeni değil, sonucudur.

Bununla birlikte, Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiler eğer ticaret ilişkisinin ötesine geçilerek değerlendirilebilirse, ikili ilişkinin ekonomik boyutu daha sağlıklı ortaya koyulabilir. Her ne kadar özel Türk petrol şirketlerinin Kuzey Irak'ta faaliyet göstermeye başlaması Irak'ın işgalinden önceki birkaç aya kadar geri götürülebilse de enerji ilişkilerindeki dönüm noktasının 2008 yılı olduğu ileri sürülebilir. Ülkenin geri kalanındaki dev petrol bölgelerinde imtiyazlar elde etmek isteyen büyük petrol şirketleri Irak merkezi hükümetinin kara listeye alma tehdidi nedeniyle Kuzey Irak'taki sahalara girmekten kaçınmışlardır. Bu dönemde en çok ön plana çıkan şirketler Dana Gaz, Genel Enerji ve DNO gibi şirketlerdir. DNO'nun Tawke sahasında 2007'de yaptığı önemli keşifler, Genel Enerji'nin Tak Tak ve Tawke'deki üretimi ve 2008'de Dana Gaz'ın Süleymaniye'de başlattığı doğal gaz üretimi Türkiye'de Kuzey Irak'ta merkezli enerji ilişkilerinde dönüşüme neden olmuştur. Bir yandan bu şirketlerin 2008 yılından itibaren güvenilir verilerle ortaya çıkardıkları olası petrol rezervleri Kuzey Irak'ın gelecekte önemli bir enerji merkezi haline geleceğini düşündürmeye başlamıştır. Diğer yandan aynı dönemde Hazar'daki enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması için planlanan Nabucco Projesi'nin de gündeme gelmesi, Kuzey Irak'ı daha önemli hale getirmiştir. 2008 yılının Eylül ayında yaşanan gelişmeler ile Kerkük-Ceyhan hattına paralel bir gaz hattı inşa edilmesi gündeme gelmiş ve böylece büyük bir kısmı Kuzey Irak'tan çıkarılacak olan Irak gazının Nabucco'ya dâhil edilmesi tartışılmaya başlamıştır. Her ne kadar gazın Avrupa'ya ulaştırılması fikri temel ise de Türkiye her geçen gün artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için de bu projeye sıcak bakıyordu. Özellikle Dana Gas'ın Süleymaniye'de üreteceği doğal gaz ile TPAO'nun Akkas sahasındaki kaynakların Türkiye'ye getirilmesi önemli bir ekonomik proje olarak görülüyordu (Al-Sharikh 2011).

Bu nedenle Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik ekonomik yaklaşımının Türkiye ekonomisinin motor gücü olan ihracat pazarı bulmanın ötesine geçtiği görülmektedir. Elbette ilişkilerin gelişmeye başlamasından sonra

ticaret rakamlarında önemli bir sıçrama yaşanmıştır ve Kuzey Irak'a giden herkes Türkiye'nin Erbil'deki ekonomik varlığından söz etmektedir. Fakat tüm bunlar ilişkilerin gergin olduğu dönemde ortaya çıkan ve siyasi ilişkilerin iyileştirilmesini zorunlu kılan bir faktör olarak doğmamış, tersine siyasi ilişkilerin gelişmesinden sonra ekonomik ilişkiler gelişmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, 2010 yılından itibaren konuyu yakından gözlemleyen kişiler için dahi şaşırtıcı bir hızla ilerleyen ilişkilerin nasıl ve neden dönüşüm geçirdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede bu makale temel olarak Türkiye'nin Iraklı Kürtlere yönelik politikasındaki değişimi temelde Türkiye'nin geçirdiği iç politik dönüşüm ve Irak'taki durum bağlamında değerlendirilmiştir. Türkiye'nin özellikle 2007 yılında yaşadığı iç siyasi dönüşüm, AK Parti'nin seçimlerden güçlenerek çıkması ve iktidarını pekiştirme sonucunu doğurmuştur. AK Parti'ye o döneme kadar özellikle güvenlik politikasının oluşturulması konusunda ayak direyen sivil-askeri bürokrasinin bu dönemde yavaş yavaş güç kaybetmeye başladığı görülmektedir. Bu doğrultuda Başbakan Erdoğan'ın 2006 yılı sonunda en önemli dış politika konusu olacak dediği Irak meselesinde değişimlerin yaşanması bir tesadüf gibi görünmemektedir. Bu bağlamda AK Parti'nin kendisi için siyasi öncüllerinden birisi olarak gördüğü eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kuzey Irak konusundaki yaklaşımına benzer bir biçimde çıkar-fırsat temelli bir yaklaşım geliştirmiştir. Fakat bunu yaparken AK Parti'nin Kuzey Irak politikasının güvenlik boyutunu ihmal ettiği söylenemez. PKK ile mücadelenin sadece askeri araçlarla yürütülemeyeceği fikri AK Parti'nin güçlü bir biçimde savunduğu bir görüş olmasına rağmen AK Parti iktidarında gerçekleşen tek taraflı sınır ötesi operasyonun Kuzey Irak'a yönelik olması güvenlik boyutunun tamamen ihmal edildiği anlamına gelmemektedir. Tersine AK Parti'nin PKK'yla mücadeleyi Kuzey Irak politikasının bir parçası olarak gördüğü, bu nedenle uzun bir süre KBY ve/veya ABD ile gerçekleşen görüşmelerin temelini terörle mücadelenin oluşturduğu görülmektedir. Detayları *wikileaks* sızıntılarında yayınlanan onlarca görüşmenin içeriğinden de anlaşıldığı gibi AK Parti'nin Iraklı Kürtlerden beklentilerinin en önemlilerinden birisi PKK ile mücadele etmesidir. Türk hükümetinin KBY'deki muhataplarından bu mücadeleyi silahlı olarak yapması bekleme dahi lojistik ve ekonomik beklentileri olduğu görülmektedir. Bu durum AK Parti'nin Kuzey Irak politikasında güvenlik boyutunun önemli olduğunu ancak güvenliğin nasıl sağlanacağına ilişkin tutumunun farklı olduğunu göstermektedir. Bu noktada çalışmanın altını çizmeye çalıştığı diğer bir husus da Türkiye'nin Irak politikasındaki dönüşümün karar vericilerin ve uygulayıcıların değişmesiyle ilişkili olduğudur.

Bu değişim Irak politikasının bazı önemli konu başlıklarının TSK ve Dışişleri'nin öne çıktığı dönemlerde nasıl farklı biçimde ele alındığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak, ikili ilişkilerin gelişmesinde enerji faktörünün önemi vurgulanmış, Türkiye ve Iraklı Kürtler arasındaki ilişkiyi gerçek anlamda stratejik kılabilen gelişmenin enerji olduğu belirtilmeye çalışılmıştır.

Bununla birlikte, bu makale temelde Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki dönüşümün açıklanmasında iç etkenlere odaklanmasına rağmen yazar bu dönüşümün sadece Türkiye'nin iç politikasına bağlanamayacağını farkındadır. Türkiye'nin Irak politikasındaki değişimin tamamlanmasını sağlayan ve uzun vadede Türkiye ile Iraklı Kürtler arasındaki ilişkilerin kalıcı bir biçimde dönüşmesine neden olan Irak'ta yaşanan gelişmelerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde dış etkenlerin de Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında dönüşüme neden olduğu söylenebilir. Yukarıda iç etkenler açısından değerlendirilen dönem Irak'ta yaşanan gelişmeler ile birleştirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye, 2009 yılı öncesinde Kuzey Irak politikasında bir değişim başlatmasına rağmen 30 Ocak 2009'da Irak'ta gerçekleşen Vilayet Meclisi seçimi Türkiye için bir uyarı olmuştur. Başbakan Nuri Maliki'nin güçlenerek çıktığı, buna karşılık Sadr Hareketi ve Irak İslami Yüksek Konseyi'nin büyük güç kaybettiği seçimin sonucunda Türkiye Sünni Arapları dengeleyici bir faktör olarak görmeye başlamıştır. Nitekim, 2009 yılının ortalarından itibaren Türkiye bir sonraki yıl gerçekleşecek genel seçimler öncesinde El İrakie adlı temelde Sünni Araplar ve Iraklı milliyetçilerden oluşan bir koalisyon oluşmasında etkin rol oynamıştır. El İrakie'nin 07 Mart 2010'daki genel seçimdeki başarısı Türkiye'nin de desteklediği bu koalisyonu Irak siyasetinde önemli bir aktör haline getirirken Türkiye ile Nuri Maliki arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. El İrakie'nin seçim başarısını kendi iktidarını pekiştirmesinin önündeki temel engel olarak gören Maliki, bu durumdan Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerini sorumlu tutmuştur. Ayrıca bu seçimde Şii Araplar arasında Maliki'ye karşı en güçlü rakip olarak çıkan Sadr Hareketi'nin 2009 yılında İstanbul'da yaptığı bir toplantıda seçim stratejisini belirlemiş olduğunun ortaya çıkması Maliki'nin Türkiye'ye olan tepkisini artırmıştır.

Irak'ta hükümetin kurulmasından sonra yaşanan siyasi gelişmeler de Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını etkilemiştir. Maliki'nin İrakie'yi parçalama çabası ve merkezîyetçi girişimleri çerçevesinde Kürtlerle arasının bozulması Türkiye'nin Maliki'yi bir istikrarsızlık faktörü olarak görmeye başlamasına neden olmuştur. Türkiye Irak politikasının iki temel direği

olan Irak'ın toprak bütünlüğünün ve siyasal birliğinin korunması ilkelerini takip etmeyi sürdürürken bunu hangi aktörlerle iyi ilişkiler kurarak yapacağı konusundaki algılaması değişmeye başlamıştır. Türkiye işgalden sonra Irak'ta siyasal dengenin sağlanması için Kürtler ve Şii Araplar arasındaki ittifakı Sünni Araplar ve Türkmenlere destek vererek dengelemeye yönelmişken 2011 yılından itibaren Sünni Araplar, Kürtler ve Türkmenler'in Maliki ve müttefiklerini dengeleyebileceğine inanmaya başlamıştır. Ancak ne Kürtler ne Sünni Araplar ne de Türkmenler kendi aralarında bir birlik oluşturamamışlardır. Örneğin, KYB KDP ile olan çekişmesi nedeniyle Maliki'ye yakınlaşırken, Irakıye içindeki liderlik mücadelesi de bazı Sünni Arapları Maliki'nin etrafında birleştirmiştir.⁸

Bunun sonucunda Türkiye ile KDP arasında tarihsel olarak da güçlü olan ilişkiler daha da güçlenmiş, buna karşılık KYB ile aynı ölçüde ilişki gelişmemiştir. Nitekim 2012 yılında Maliki'ye yönelik güvensizlik oylaması girişiminde KYB bazı Sünni Arap partileriyle birlikte Maliki'nin yanında yer alırken KDP Maliki'nin görevini sona erdirmeye çalışan gruba destek vermiştir. Dolayısıyla Türkiye Irak iç politikasında yaşanan gelişmeler doğrultusunda Irak'ta kendisine yakın olarak gördüğü grupları yeniden tanımlamıştır. Bu bağlamda bazı Sünni Arap partileri ve Kürtleri (özellikle de KDP'yi) yeni müttefikleri olarak görmüştür. Bu nedenle Iraklı Kürtlerle olan ilişkilerini sadece Türkiye iç politikasındaki değişimin sonucu olarak değil aynı zamanda Irak'taki gelişmelerin de sonucu olarak da değiştirme ihtiyacı duymuştur.

Açıklamalar

- ¹ Irak Anayasası'nın 140. Maddesine göre Kerkük ve diğer tartışmalı bölgelerde normalleşme, nüfus sayımı ve referandumdan oluşan bir sürecin 31 Aralık 2007 tarihine kadar tamamlanması gerekmektedir. Bkz. Irak Anayasası 140. Maddesi http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf . Bu madde Kerkük sorununun bir oldu bittiyle çözülmesine neden olabileceğinden Türkiye tarafından endişeyle karşılanıyordu.
- ² Bu politikanın 2012 yılının sonlarından başlayarak yavaş yavaş değişmeye başladığı 2013 yılından itibaren ise açıkça değiştiği gözlemlenmiştir. Türkiye, 2013 yılından itibaren önce Bağdat ile Erbil arasında petrol konusunda arabulucu rolü oynamaya çalışmıştır. Bunun başarılı olmamasından sonra ise resmi olarak Bağdat'ın onayının gerektiği söylemini sürdürmesine rağmen KBY ile Irak anayasasına aykırı olmasına rağmen petrol sözleşmelerini devlet petrol şirketine bağlı kurulan özerk bir şirket aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Ayrıca Türkiye ile Kuzey Irak'ı birbirine bağlayan bir boru hattı inşa edilmiştir.
- ³ Bu noktada hatırlatabilecek en önemli olay, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 2009 yılındaki Erbil ziyaretinde kullandığı söylem olmuştur. Tarihi açıdan önem taşıyan

bu ziyarette Davutoğlu sınırların yapaylığından ve tarihsel mirası silemeyeceğinden bahsetmiştir.

- ⁴ Yazar bu konuda Ekonomi Bakanlığı'na bilgi edinme yasası çerçevesinde başvurmuş ancak web sitesinde yayınlanan veriler dışında bir yanıt alamamıştır. Bunun dışında Türkiye Cumhuriyeti'nin Irak'taki ticari temsilciliklerinin elinde de bölgede faaliyet gösteren şirketlere ait veriler bulunmakla birlikte bunların ekonomik büyüklüğüne ilişkin veriler bulunmadığı yanıtı alınmıştır. Aynı şekilde Kuzey Irak'taki yetkililerin ellerinde de Türkiye'den Irak'a karayoluyla giden malların ne kadarının Kuzey Irak'ta kaldığı ne kadarının ise sadece lojistik üs olarak kullanılıp ülkenin geri kalanına gönderildiğine dair bir veri olduğu tespit edilememiştir.
- ⁵ Rakamlar TÜİK verilerinden derlenmiştir.
- ⁶ Dönemin ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın Ocak 2012'deki Kuzey Irak ziyaretinde kullandığı Irak'la ekonomik ilişkilerin %70'ni Kuzey Irak'ın oluşturduğu söyleminden bu yana bu rakamın pek çok kaynak tarafından alıntılındığı görülmektedir. Dikkatli olarak bakılacak olursa aynı oranın Türkiye'nin Irak'taki yatırımları için de kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, şu ana kadar bu rakamı doğrulayacak bir istatistik çalışması yapılmış değildir. Aksine, genelde medyaya yansyan açıklamalarda Türkiye ile KBY arasındaki ekonomik ilişkiler söz konusu edildiğinde bile Irak ile olan ekonomik ilişkiler üzerinden rakamlar değerlendirilmektedir.
- ⁷ Veriler internette KBY ekonomisine ilişkin ayrı ayrı raporlar üzerinden derlenmiştir.
- ⁸ Bu dönemde Türkiye ile Maliki hükümeti ve IKBY arasında yaşanan gelişmeler başta Irak Türkmen Cephesi (ITC) olmak üzere Türkmen liderler arasında da çeşitli ihtilafların çıkmasına neden olmuştur.

Kaynaklar

- Allan, J.A. Tony(1997). "Virtual Water: a LongTerm Solution for Water Short Middle Eastern Economies?" *Water Issues Group Occasional Papers* No: 3, SOAS. London, <http://web.macam.ac.il/~arnon/Int-ME/water/OCC03.PDF> [Erişim: 15.03.2012].
- Akbaş, Zafer (2011). *Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*. Ankara: Barış Kitap.
- Akbaş Zafer ve Ç. Mutlu (2012). "Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınırtaşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13 (1): 213-240.
- Altınbilek, Doğan (2004). "Fırat-Dicle Havzasının Gelişimi ve Yönetimi". *Orta-doğu'da Su Meselesi ve Türkiye*. Ed. Zekai Şen ve Sevinç Sırdaş. İstanbul: Su Vakfı Yay. 19-41.
- Barlow Maude ve T. Clarke (2012). "Who Owns Water?". *The Nation*. www.thenation.com./archive/who-owns-water. [Erişim: 05.01.2012].

- Beaumont, Peter (1994). "The Myth of Water Wars and the Future of Irrigated Agriculture in the Middle East". *International Journal of Water Resources Development* 10 (1): 9-21.
- Bilen, Özden (1996). *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*. Ankara: TESAV Yay.
- Bilgiç, Esra (2006). *Su Sorunu: Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri Örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Charles, Tripp (2002). *A History of Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çandar, Cengiz (1993). "Türkiye için Bir Supolitik Olabilir mi?". *Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu*. Der. Sabahattin Şen. İstanbul: Bağlam Yay. 447-454.
- Darwish, Adel (2014). "The Next Major Conflict in the Middle East: Water Wars". www.mideastnews.com/WaterWars.htm [Erişim: 04.03.2014].
- Demir, Ali Faik ve Ö. K. Pamukçu (1996). "Fırat Dicle Havzasında Türkiye'nin Su Politikası". *Değişen Dünya ve Türkiye*. Der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Bağlam Yay. 267-286.
- Denk, Erdem (1997). *Ortadoğu'da Su Sorunu Bağlamında Dicle ve Fırat*. Ankara: Stratejik Araştırma ve Kültür Yay.
- Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (1996). "Water Issues Between Turkey, Syria And Iraq, A Study By The Turkish Ministry Of Foreign Affairs, Department of Regional and Transboundary Waters". *Perceptions, Journal of International Affairs* I (2): 1-15.
- Durmazıçar, Vedat (2002). *Ortadoğu'da Suyun Artan Stratejik Değeri*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Dursun, Abdulkadir (2006). *Kutsal Topraklar ve Paylaşılmayan Sular: Fırat ve Dicle*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Eyal, Benvenisti (October 2003). "Water Conflicts During the Occupation of Iraq". *The American Journal of International Law* 97 (4): 860-872.
- Haftendorn, Helga (February 2000). "Water and International Conflict". *Third World Quarterly* 21 (1): 51-68.
- İlisu Projesi (2014). www.ilisuprojesi.com/index.php?islem=sayfa&say_id=37 [Erişim: 04.03.2014].
- İlgar Rüştü ve K.Salem (2004). "Türkiye'nin Sınıraşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açından Bir Bakış". *Marmara Coğrafya Dergisi* 10: 53-72.
- İnan, Yüksel (1994). "Sınıraşan Suların Hukuksal Boyutları: Fırat ve Dicle". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 49 (1-2): 243-253.

- Kıbaroğlu, Ayşegül (2002). “Küresel Su Politikalarının Evrimi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Ayrışan Yolları”. *TES-İŞ Dergisi* (Ekim): 68-72.
- , (2003). “Fırat ve Dicle Havzasında Su Kaynakları Anlaşmazlıklarının Çözümü”. *Stradigma Dergisi* 6.
www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=39 [Erişim: 07.02.2010].
- Kolars, John (2000). “Su Savaşı Yoksa Neden Su Barışı Olmasın?”. *Ortadoğu Politikaları ve Güvenlik: Yeni Yönelimler*. Ed. Augustus Richard Norton. İstanbul: Büke Yay. 69-77.
- Köni, Hasan (1994). “Su Sorununun Siyasal Boyutları”. *Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu*. Ed. Neşet Akmandor, Hüseyin Pazarıcı ve Hasan Köni. Ankara: Nural Matbaası. 55-71.
- Kut, Gün (1993). “Ortadoğu Su Sorunu: Çözüm Önerileri”. *Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu*. Der. Sabahattin Şen. İstanbul: Bağlam Yay. 473-484.
- Lundqvist, Jan ve G. P. Henry (2000). “Comprehensive Assessment of the Freshwater Resources of the World: Sustaining Our Waters In to the 21st Century”. Stockholm: Stockholm Environment Institute.
www.earthscope.org/searchframe.html [Erişim: 21.05.2008].
- Melek, Fırat ve Ö. Kürkçüoğlu (2003). “Orta Doğu’yla İlişkiler, Arap Devletleriyle İlişkiler”. Der. Baskın Oran. *Türk Dış Politikası*. C. II. İstanbul: İletişim Yay. 124-149.
- Müftüoğlu, Ferruh (1997). *Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye*. İstanbul: Marifet Yay.
- Okman, Cengiz (1993). “Su Sorunu ve Ortadoğu’da Stratejik Durum”. *Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu*. Der. Sabahattin Şen. İstanbul: Bağlam Yay. 401-434.
- Okyar, Mete Cüneyt (2010). “Ortadoğu Su Politikalarının Türkiye’deki Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi”.
www.akuademi.net/USG/USG2005/TSCK/tsck03.pdf, s.193. [Erişim: 05.05.2010].
- Olson, Robert (1995). “Turkey-Syria Relations Since The Gulf War: Kurds and Water”. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies* XIX (1): 168-193.
- Pelletiere, Stephen C. (31 January 2003). “A War Crime Or an Act of War?”.
www.nytimes.com/2003/01/31/opinion/a-war-crime-or-an-act-of-war.html?pagewanted=all&src=pm [Erişim: 03.03.2012].

- Saltürk, Metin (Haziran 2006). "Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 2 (3): 21-38.
- Şehsuvaroğlu, Lütfü (2000). *Su Barışı*. Ankara: Şen Yay.
- Sorli Mirjam E., N. P. Gleditsch ve H. Strand (2005). "Why Is There so Much Conflict in the Middle East?". *The Journal of Conflict Resolution* 49 (1): 141-165.
- Swain, Ashok (2004). *Managing Water Conflict: Asia, Africa And The Middle East*. London, Newyork: Routledge.
- Tomanbay, Mehmet (2008). *Dünyada Su ve Küresel Isınma Sorunu*. İstanbul: Ara Kitap.
- Yavuz, Nuri (2008). "Türkiye Suriye ilişkilerinde Suyun Rolü ve Önemi". *Üçüncü Uluslararası Ortadoğu Semineri, Küreselleşme Sürecinde Orta Doğu'nun Yeri ve Geleceği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay. 217-240.
- Yıldız, Yavuz Gökalp (2004). *Oyun İçinde Oyun: Büyük Ortadoğu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Waltz, Kenneth (1979). *Theory Of International Relations*. New York: McGrawHill.
- Wolf, Aaron T. (1999). "Criteriafor Equitable Allocations: The Heart of International Water Conflict". *Natural Resources Forum* 23 (1): 3-30.

The Transformation of Turkey's Northern Iraq Policy in the Context of Turkish Internal Policy

Serhat Erkmen*

Abstract

Turkey's Northern Iraq policy is one of the widely debated issues of Turkish foreign policy. Turkey's relation with Iraqi Kurds, which had its ups and downs in the 1990s, faced several tensions after the US invasion of Iraq. The relation, which had earlier suffered from lack of dialogue and mutual threat perception, began to change in late 2007. This change continued in 2008 slowly but safely. However, in 2009 Turkey's relations with Iraqi Kurds reached a new phase where both sides started to cooperate on some strategic issues including energy. This article aims to explain this process of change within the context of Turkish internal policy and the developments in Iraq.

Keywords

Turkish Foreign Policy, Northern Iraq, PKK, energy, Kirkuk

* Assoc. Prof. Dr., Ahi Evran University, Department of International Relations – Kırşehir / Turkey
serhat13@hotmail.com

Трансформация политики Турции на севере Ирака с точки зрения внутренних факторов

Серхат Эркмен*

Аннотация

Отношения между Турцией и иракскими курдами, переживавшие в 1990-е годы периоды взлетов и падений, со вторжением США в Ирак в 2003 году вступили в бурный и напряженный период своего развития. Пережившие период отсутствия диалога и взаимной угрозы отношения с конца 2007 года претерпевают определенные изменения, которые в 2008 году медленно, но позитивно развивались. В 2009 году эти отношения входят в новую фазу, где между иракскими курдами и Турцией устанавливаются очень близкие дружественные отношения, в частности, в области энергетики. В этой работе данный процесс трансформации отношений рассматривается в рамках развития внутренней политики Турции в пересечении с событиями, происходившими в Ираке.

Ключевые слова

внешняя политика Турции, северный Ирак, РПК, энергетика, Киркук

* Доц.док. университет Ахи Эвран, кафедра международных отношений
serhat13@hotmail.com